

ЕТНІЧНІ ЧИННИКИ РОЗСЕЛЕННЯ НА ЛУГАНЩИНІ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

В статті йдеться про етнічні чинники розселення на Луганщині та її значення для розвитку туризму на цій території. Розглянуто процес заселення краю, поселення області, в яких можливо розвивати етнічний туризм, враховуючи історичне минуле краю.

Ключові слова: етнічні чинники, розселення, туризм, заселення, поселення, національний склад

В статье говорится о этнических факторах расселения на Луганщине и их значении для развития туризма на этой территории. Рассмотрены процесс заселения края, поселения области, в которых возможно развитие этнического туризма, учитывая историческое прошлое края.

Ключевые слова: этнические факторы, расселение, туризм, заселение, поселения, национальный состав

The article talks about the resettlement of ethnic factors in the Luhansk region and its significance for the development of tourism in this area. Describes the process of settlement of the territory, in which the settlement area may develop ethnic tourism, taking into account the historical past of the region.

Keywords: ethnic factors, accommodation, tourism, settlement, settlements, national warehouse

Постановка проблеми. Повноцінний відпочинок може доповнюватися відвідуванням історико-культурних об'єктів, зокрема місць етнічного розселення населення. Туристів цікавить архітектура поселень, планування, народні мотиви, якими прикрашають вікна, дахи, дробини або ворота (особливо при сільській формі розселення), побут та кухня населення. Знайомство з національним колоритом території завжди приваблювало туристів, зокрема представників тих національностей, які колись проживали на цій землі, або і зараз залишились їх потомки. Тому ця тема є досить актуальною, особливо враховуючи те, що туризм на Луганщині ще недостатньо розвинутий, адже цей край історично вважається індустріальним центром. В цій роботі пропонується розвивати на Луганщині етнічний туризм.

Мета дослідження. Вивчення та введення до системи господарських зв'язків культурно-історичних туристичних ресурсів для розвитку етнічного туризму та залучення до туристичного потоку іноземних, передусім європейських туристів. Для досягнення мети було проаналізовано історію заселення території, етнічний склад переселенців, досліджено потенційні ресурси для розвитку етнічного туризму, об'єкти та поселення Луганщини для проведення заходів етнотуристичного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Розселення неповторне в кожному регіоні та впливає на форми організації туристичного бізнесу. Так особливості розташування сільських поселень (центрів ремесел, міст

життєдіяльності видатних людей тощо) можуть сприяти розвитку етнографічного туризму. Великий інтерес для туризму мають так звані національні міста (арабські, руські, іспанські, китайські тощо). Але вони поки ще мало досліджені.

Для врахування етнічного чинника розселення необхідно знати ареали розселення тих націй, які компактно проживають на певних територіях.

Кожна з національних меншин має свій ареал компактного розселення, в якому сформувалася відповідна поселенська мережа. В даній роботі, використовуючи історичний метод дослідження розглянуто процес заселення території Луганщини, та з'ясовано, представники яких етносів селилися на цій землі. Розглянемо це докладніше.

У кінці XVI ст. сформувались дві групи людей, які пізніше об'єдналися у козацтво. Найбільша група створила Запорізьку Січ, до складу якої в основному входили етнічні українці. Друга група – донські козаки, складалася з місцевого населення (потомків половців, тюрків та ін.. кочівників), руських (тоді «черкаси»), а також біглих селян з Московії.

Вже у 1570 р. донські козаки називали себе «вільним козацтвом» та разом з запорізькими козаками здійснювали походи до Кримського ханства.

З метою попередження населення про ворожі наступи та підготовки війська козаками створювалися стоянки, які згодом стали зимівниками, слободами. У 1752 – 1754 рр. царська влада віддає землі вздовж Сіверського Дінця під нову структуру – військово-поселення. Для цього було запрошено вихідців з Сербії та інших балканських країн. Так було створено 16 рот. Всі вони селились в уже створених раніше зимівниках, слободах та станицях.

Процес заселення території особливо посилювався після розгрому російською армією кримськотатарських військ, в результаті якого було ліквідовано Кримське ханство. Між Луганськом і Бахмутом з'явилися нові поселення [8].

Новим поселенцям доводилось будувати житло, виготовляти сільськогосподарський інструмент, освоювати землю: вирощувати хліб, овочі, обзаводитись худобою, птицею. Разом з вирішенням господарчих проблем треба було дбати про спорудження храмів і церков, турбуватись про духовне життя населення. У 1785 р. сербами було побудовано Свято-Вознесенський собор в селищі Олександрівськ (сьогодні – Луганськ). У 1795 р. було побудовано церкви у слободі Штерівці. Також церкви були зведені в селищах Красний Яр, Вергунка, Кам'яний Брід, Підгірне. У 1780 р. споруджено церкву на честь Святого Миколая у слободі Мантулиной (Вуїчевка). У 1784 р. було збудовано кам'яний храм на честь Вознесення Христа в сел. Олександрівка.

Серед переселенців, які зіграли значну роль в утвердженні православ'я в краї, окрім вихідців із Сербії, були хорвати, болгари і валахи.

Масове будівництво православних церков на Луганщині почалось у кінці 18 – на початку 19 ст. У цей час було зведено десятки церков – в Дмитрівці (1766 р.), Камишевасі (1781 р.), Жовтому (1785 р.), Фашівці (1786 р.), Михайлівці (1787 р.), Старому Айдарі (1787 р.), Аннінському (1795 р.), Нещеретовому (1795 р.), Старобільську, Біловодську, Білокуракіному, Сватовому, Новобожедарівці (Кружилівка), Лимарівці тощо. Але з них до нашого часу залишилось лише кілька сакральних споруд. Це пов'язано з тим, що більшість з них зникла в період антирелігійної політики, яка проводилась радянським режимом. Вдалося зберегти лише храми в Старому Айдарі, Михайлівці, Кружилівці, Красному Куті, Осиновому і в Лимарівці.

Про етнічний склад полку і загальну чисельність поселенців дає інформацію «Іменний список Прерадовичева гусарського полку за травневу третину 1757 р.». З 199 військовослужбовців 72 були сербами, 41 – «волоської» нації, 10 – молдаван, 3 – угорці, 22 – «унгорської» нації, 9 – болгар, 11 – «грецької» нації, 4 – македонської, 3 – турецької, 3 – цесарської, 1 – славонської, 1 – моравецької [7, с. 28-29]. Також нашу територію стали заселяти вихідці з Австрії, Валахії, та Молдавії православної віри. З поповнення 1754-1755 рр. більшість склали македонці і волохи. Були серед них і угорці, болгары, євреї, татари (з відміткою – «хрещений») [9, с. 77].

У 1884 р. у Бахмутському повіті мешкало 2610 євреїв, які майже всі без винятку сповідували іудейську віру. За даними перепису 1897 р., у Бахмутському і Слов'яносербському повітах числилося 9548 і 2698 іудеїв. З 20404 осіб, що проживали в Луганську, 1449 були єврейської національності. А в 1911 р. їхня кількість у місті зросла до 5554 чоловік. За офіційними даними у Луганському окрузі в іудейських громадах нараховувалося 1737 віруючих. Іудеї мали свої молитовні будинки – синагоги, які були збудовані у Луганську, Алчевську, Іванівці, Лозовій Павлівці (нині Брянка), Алмазному. У Луганську діяли три синагоги: Литовська, Ремісничка і Хоральна. Найбільша з них – Литовська [3].

Після Указу російської імператриці Катерини II на Луганщині почали будувати ливарний завод, до якого переводили майстрів з аналогічних підприємств Олонецького, Липецького та Херсонського заводів. Водночас було розпочато видобуток вугілля та виникли перші шахтарські поселення. Поступово відбувається будівництво нових підприємств, залізниця Дебальцеве – Луганськ у 1870 р. Всі зазначені зміни призвели до того, що Луганщина відчувала гостру потребу у працівниках. Тому сюди приїздили багато вихідців з Європи, які мріяли створити свій бізнес на цій землі, або були запрошені з метою працевлаштування.

Швидкий розвиток вугільної, металургійної та металообробної промисловості Донецького басейну в кінці XIX ст. викликав посилене проникнення в цей район іноземного капіталу. Донбас приваблював англійських, бельгійських, німецьких, французьких капіталістів високими прибутками, які можна було отримати за рахунок дешевої сировини і

дешевої робочої сили, мінімальних видатків на техніку безпеки, фактичної відсутності робочого законодавства.

Разом з іноземними капіталами сюди цілими масами переселялись іноземні інженери і кваліфіковані робітники, яких приваблювали висока заробітна плата і привілейований стан. Наприклад, на заводі ДЮМТ не тільки серед інженерів, але й серед кваліфікованих робітників можна було зустріти бельгійців і французів, німців і англійців [4, с.93].

Серед найбільш видатних європейців, які зробили значний внесок у розвиток нашого краю можна назвати : англійських майстрів гірничої справи Томаса Ропера та Адама Сміта, німця Шмідта, французів Клода та де Вуар, англійського промисловця Транше та грецького Фундопало, норвежця В. А. Отто, шотландця Карла Гаскойна, англійця Джона Уокера, угорця Густава Гесс де Кальве, датчанина Грамма, німця Федіра Мевіуса, француза Фредеріка Ле Пле, німця Г.П. Гельмерсена, німця Густава Гартмана, поляка Казимира Хржановського, німця Карла Цикса, французів Манціарлі та Деллінесті, англійця Крофт, бельгійця Понселе, німця М. П. Унгера, чеха Бенеш, італійця Саваїні, бельгійця Сольве, сербів Івана Шрейберга та Івана Петрова, данця Юганна Христиана Маттеуса Даля, поляка Казимира Мсциховського [4].

За переписом 1926 р. у Луганському окрузі мешкало 49 національностей. Українці перевищували у 7 районах: Кам'янобрідському (81,82%), Дмитрівському (65,85%), Ровенецькому (81,38%), Слов'яносербському (53,31%), Краснолучському (52,23%), Лозово-Павлівському (50,18%) [10, с. 11].

У Луганську та інших містах перевищувало російське населення – 75,49%. Євреїв більше мешкало в Лозово-Павлівському, Алчевському районах та в Луганську, німців – в Краснолучському, Ровенецькому, Дмитрівському, Новосвітлівському районах. На території Луганської області німецькі колонії були створені в 1907-1911 рр. в результаті переселення з Маріупольського та Олександрівського уїздів Єкатеринославської губернії. Найбільше число колоній – 11 було у Краснолучському районі, в Ровенецькому – 4 колонії, Успенському – 7, Кам'янобрідському – 2, Новосвітлівському – 7, Дмитрівському – 5 [10, с. 12]. За переписом 1926 року німці склали 1,22% від загальної чисельності та були на четвертому місці після українців, руських та євреїв.

Адміністративно-територіальна реформа 1923-1925 рр. на Україні привела до ліквідації волостей, а це вдарило по національним меншинам, привело до руйнації їх національного та культурного життя. Особливо постраждали від цього німецькі колонії. Вони були розділені, німецькі волості ліквідовані. Таке незадоволення національних меншин привело до створення національних адміністративних районів та сільських рад на Україні у 1927 р. У Луганському окрузі було створено кілька німецьких сільських рад. У Дмитрівському районі – Мірська рада – 1327 чоловік, у Краснолучському – Олександрівська рада – 707 чоловік, Іванівська

сільська рада – 1025 чоловік, у Новосвітлівському районі – Шмидтівська сільська рада – 1025 чоловік [10, с. 17].

В результаті розглянутих історичних процесів сучасна Луганська область стала однією з самих поліетнічних областей України. Зараз тут проживають представники більш ніж 120 національностей: українці, росіяни, білоруси, узбеки, євреї, болгары, грузини, вірмени, німці, татари, поляки та інші. Загальна численність населення складає 2298,5 тис. осіб, з яких 86,6% – міське населення, 13,4% – сільське.

Загальна численність населення станом на 01.08.2011 року складає 2280,5 тис. чол., з яких 86,7% – міське населення, 13,3% – сільське. Обласний центр, місто Луганськ – одне з найбільших міст України з населенням 466 тис. осіб. Щільність населення – 89,5чоловік на 1 кв. кілометр. В національному складі населення : українців – 58%, росіян – 39%. Для прикладу наведено сучасний національний склад населення деяких поселень області: так, за національним складом населення міста Первомайськ досить різноманітне. Більшу половину становлять українці, третю частину – росіяни. Всього ж на території міст та селищ проживають представники більш як 20 національностей, але жодна з них не має місць компактного проживання [3]. А національний склад населення Свердловська: росіян – 45%, українців – 40% і 15% - інших. Національний склад населення Меловського району : українці – 77,7 %, росіяни – 19,6 %, вірмени – 0,7 %, осетини – 0,4 %, білоруси – 0,3%, азербайджанці – 0,2 %, аварці – 0,2 %[3].

Головним управлінням юстиції в Луганській області та її структурними підрозділами зареєстровано 39 громадських організацій національно-культурного спрямування на 01.01.2011 р.[3].

Як вважає А. І. Доценко, на територіальну організацію розселення в районах компактного проживання національних меншин в Україні великий вплив мають етнопсихологічні чинники, а саме національна самосвідомість, національний характер, національні інтереси, традиції, звичаї тощо. Тому необхідно ретельно враховувати особливості розселення окремих національностей, надавати їм можливість компактного розселення, де найповніше можуть бути реалізовані їх духовні потреби.

Найбільший вплив етнічного чинника на розселення спостерігається у місцях компактного розселення певних національних меншин. Найчисельнішою національною меншиною в Україні є росіяни.

Вплив російського етносу на розселення та життєдіяльність суспільства, особливо в містах є суттєвим і це потрібно враховувати у суспільно-політичному та духовному житті нашого регіону [1, с. 60]. На Луганщині, як і по всій країні, росіяни є найчисельнішою національною меншиною. Отже, проведене дослідження показало, що Луганщина має багато поселень, в яких можна розвивати етнічний туризм. Це і історія створення підприємств, забудови міст, життєдіяльність видатних європейців, національний колорит тощо. В міських поселеннях області цей

напряв практично є не розвинутим. Тільки в останні роки починаються роботи з дослідження життєдіяльності видатних людей Луганщини тощо.

В сільських поселеннях Луганської області інфраструктура туризму тільки починає формуватися. Є окремі приклади садиб, які відносяться до сільського або зеленого туризму. Нажаль, цього дуже мало. Загалом інфраструктура туризму в області в сільських поселеннях практично не розвинута. Хоча, у багатьох країнах світу навіть поодинокі домівки, (наприклад, окремо стоячі хутора, мисливські хати) при розсіяній формі розселення забезпечують високий рівень комфортності.

Висновок. Таким чином, територія Луганщини характеризується наявністю історико-культурних ресурсів для розвитку етнічного туризму, придатною є і транспортна інфраструктура регіону. Але не в кожному поселенні є заклади громадського харчування та інша інфраструктура. Також стримуючим розвиток етнічного туризму чинником є відсутність мережі закладів тимчасового перебування, тому можливі одноденні тури з м. Луганськ. Незважаючи на це, Луганщина має сприятливі умови для розвитку етнічного туризму на своїй території.

1. Доценко А. І. Територіальна організація розселення (теорія та практика) / А. І. Доценко .- К.: НАН України, РВПС України, К.: «Фенікс», 2010.-536 с.
2. История городов и сел Украинской ССР Ворошиловградская область, Киев, 1976 г. 728 с.
3. Мережа організацій національних меншин Луганської області. - Режим доступу : <http://www.loga.gov.ua/oda/about/depart/religion/activity/net-nat-m-lug/>
4. Низькодубова Г. А. Європейське обличчя Луганщини / Г. А. Низькодубова, К. В. Сімонова, М. П. Буххольц - Луганськ. : Глобус, 2010.- 147 с.
5. Памятные места Донбасса.- Донецк, 1984.- С. 211.
6. Пірко В. О. Заселення Донеччини у XVII-XVIII ст.. (короткий історичний нарис і уривки з джерел), Український культурологічний центр./ В. О. Пірко. - Донецьк, Сх. видавн. дім, 2003.
7. Подов В. И. Донбасс. Век XVIII – й. Социально-экономическое развитие Донбасса в XVIII веке / В. И. Подов. - Луганск: Світлиця. - 1998.
8. Подов В. И. История Донбасса в 3-х т./ В. И. Подов, В. С. Курило. – Луганск: Альма-Матер, 2004.
9. Рудяков П. На службу и вечное подданство... Сербские поселения Новая Сербия и Славяносербия на украинских землях (1751-1764) / П. Рудяков. – Киев: АРТЭк.- 2001.
10. Список населенных пунктов Луганского округа, 1926 г. Луганск, 1927 г. – 148 с.